

УДК 159.9:343.137.5(477)

Наталія Олександрівна ПАШКО,

практичний психолог міського центру дитини

Київської міської державної адміністрації,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧИХ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА

Проаналізовано теоретичні аспекти психологічної готовності слідчих до проведення допиту неповнолітніх, які постраждали від насильства. Наголошено, що з метою захисту прав та інтересів неповнолітніх, які постраждали від насильства необхідно використання слідчими знань вікових та психологічних особливостей дитини. Підкреслено, що основними особливостями психологічної готовності слідчого до проведення допиту неповнолітніх є: особистісні якості слідчого, знання криміналістичної тактики проведення допиту, вікової психології та врахування психологічного стану неповнолітнього, який постраждав від насильства при побудові контакту та запитань.

Проблема психологічної готовності слідчих до проведення допиту неповнолітніх є однією з найбільш актуальних, оскільки вона тісно пов'язана із захистом прав та інтересів дитини. Протягом 2018 року до поліції надійшло 1285 заяв і повідомлень про вчинення домашнього насильства. Ці заяви подали самі діти. Упродовж 2018 року було скоєно 4,3 тисячі злочинів відносно дітей, від яких постраждали 4,7 тисяч дітей. Майже 1,5 тисячі дітей стали жертвами тяжких та особливо тяжких злочинів. 80% насильства щодо неповнолітніх відбувається зі сторони найближчого оточення, родичів [2, с. 4].

Допит є чи не єдиною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться в усіх без винятку кримінальних провадженнях. У теорії кримінального процесу та в практичній діяльності слідчих підрозділів існує чимало проблемних аспектів, що стосуються допиту неповнолітніх жертв та свідків насильства. Складність його проведення обумовлена специфікою психології формування такої категорії допитуваних, їх віковими та індивідуальними особливостями [3]. Допит неповнолітнього є психологічно непростим, як для неповнолітнього так і для слідчого – це зумовлено складністю налагодження психологічного контакту через нестійкість і несформованість психіки неповнолітнього.

Актуальність теми дослідження обумовлена одним з документів, в якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р., CETS № 201), яка була ратифікована

Верховною Радою України 27 серпня 2012 р. і набула чинності з 1 грудня 2012 р. Стаття 35 Конвенції безпосередньо стосується опитування/допиту дітей. Відтак, потребують оновлення й удосконалення практичні рекомендації щодо проведення допиту і такої категорії осіб, як неповнолітні. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його свідчень [2, с. 9].

Правосуддя, дружнє до дитини, підтримує ідею про те, що система правоохоронних органів є потужним інструментом у формуванні життя дітей, і в той же час визнає факт, що контакт з цією системою найчастіше є не засобом правового захисту, а джерелом додаткової травми для дитини. Повага до принципів правосуддя, дружнього до дитини, не лише усуне травматичний досвід, з яким діти стикаються в правовій системі, а й також сприятиме більшій повазі їхніх прав, надаючи дітям повний доступ до правосуддя та можливість повідомляти про факти порушення їхніх прав [2, с. 21].

Проблема особливостей допиту малолітніх та неповнолітніх на стадії досудового розгляду досліджувалась багатьма вітчизняними науковцями: А. А. Закатовим, Л. Л. Каневським, В. Е. Коноваловою, В. В. Леоненко, Н. В. Павлюком, В. М. Тертишником, І. С. Федотовим, Т. С. Шмиголем, А. А. Шуличенко та іншими [4]. Психологічні особливості проведення слідчих дій, зокрема за участі неповнолітніх, також розглядали Р. І. Благута, В. Л. Васильєв, А. А. Венедіктов, Н. В. Грищенко, М. Є. Дирдін, Д. В. Затенацький, М. В. Костицький, Д. В. Куриленко.

Допит – це найпоширеніша слідча та судова дія, за допомогою якої можна отримати і перевірити докази. Допит – це процесуальна дія, що являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть в ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі (ст. 224–227, 232, 490–491 КПК). Під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи застосовуються загальні правила, встановлені ст. 224 КПК, і одночасно правила, що встановлені вимогами ст. 226 КПК, які й розкривають окремі особливості слідчої дії. На сьогодні Кримінально-процесуальний кодекс України недостатньо ефективно регулює особливості взаємодії слідчого з малолітньою або неповнолітньою особою під час проведення слідчих (розшукових) дій, що може призвести до підвищення рівню травматизації дитини [1; 2, с. 21].

Чинним КПК України не передбачається врахування психологічних особливостей проведення допиту неповнолітнього потерпілого на стадії досудового слідства. Зокрема, стаття 171 Кримінально-процесуального

кодексу України щодо виклику і допиту потерпілого взагалі не передбачає ніяких гарантій для неповнолітніх. Зазначена стаття КПК України містить посилання на статті 166 та 167 щодо порядку виклику свідка для допиту та допит свідка, нічого не кажучи про необхідність дотримання гарантій для неповнолітніх, навіть передбачених статтею 168 для допиту неповнолітнього свідка [1].

Результат допиту неповнолітніх в значній мірі буде залежати від особистісних якостей його учасників, а вирішальною мірою – від професійно необхідних психологічних якостей слідчого. Принциповий, справедливий, чесний, доброзичливий слідчий викликає повагу у допитуваного, бажання дати правдиві свідчення та розповісти про подію. Ефективність допиту забезпечують і інші соціально-психологічні якості слідчого, такі, як витримка, самовладання, емоційна стійкість, життєвий досвід, професійні знання, здатність логічно правильно вести допит. Уміння знайти потрібний індивідуально-психологічний підхід до допитуваного – одне з основних завдань слідчого. Цей підхід передбачає врахування віку, статі, освіти, професії, життєвого досвіду допитуваного, рівня культури, інтересів, поглядів, випробовуваних в момент допиту психічних станів. До зовнішніх комунікативних якостей слідчого відносяться зовнішній вигляд, фізичні дані, манера поведінки, стиль одягу і т. п. Підтягнутість, акуратність, простота, товариськість слідчого, скромний, діловий стиль одягу, уважність, доброзичливість – все це сприяє появі довіри, готовності до спілкування з боку неповнолітнього. Необхідно враховувати і психологічний стан неповнолітнього, який зазнав насильства, тому що відтворення події призводить до повторного переживання факту насильницьких дій та сама ситуація допиту викликає хвилювання і розгубленість. Допит з урахуванням його поглядів, інтересів, настрої, психологічних особливостей сприяє зняттю психічної напруги, усунення недовіри, появі готовності дати правдиві свідчення.

Досвідчений слідчий на допиті, цілеспрямовано впливаючи на особистість допитуваного в рамках закону, вміє вибрати той єдиний каталізатор, підхід до неповнолітнього, який допоможе потерпілому відчути себе в безпеці та розповісти про події [2, с. 74].

Аналіз законодавства, літературних джерел, слідчої та судової практики дозволяє впевнитися в актуальності теми дослідження щодо впливу готовності слідчого до проведення допиту неповнолітнього, який постраждав від насильства на дачу показів та достовірної інформації з метою захисту прав та інтересів дітей. Отже, психологічна готовність слідчого до проведення допиту неповнолітнього включає в себе не тільки знання процесуальних дій, але й включає в себе індивідуально-психологічні особливості самого слідчого. Наявна потреба в навчальній програмі для слідчих з метою отримання знань щодо вікових та психологічних

особливості неповнолітнього, який постраждав від насильства та врахування їх в процесі допиту.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2020).
2. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / авт.-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП КЛИМЕНКО, 2015. 114 с.
3. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 93–98.
4. Петчел О. Ю. Використання спеціальних психологічних знань щодо неповнолітніх учасників досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. Київ, 2009. 22 с.

Отримано 27.02.2020

УДК 378-057.85:37/37.013.42/376.58

Олена Миколаївна ШПОРТЮК,

*старший науковий співробітник відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва*

Академії Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів);

 <https://orcid.org/0000-0002-0252-5594>

МЕДІАТИВНІ НАВИЧКИ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРА ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРОБАЦІЇ

Проаналізовано ефективність застосування медіативних технологій як ефективного способу вирішення спорів у країнах Європи, США та Австралії. Розглянуто впровадження процесу медіації у вітчизняному правовому просторі та необхідність застосування процесу медіації у ювенальній пробації. Особливо важливим є процес відновного правосуддя у справах, в яких стороною конфлікту є неповнолітня особа. Офіцер пробації виступає учасником медіаційного процесу та повинен володіти спеціальними компетентностями, що дозволять ефективно впроваджувати відновне правосуддя у ювенальній пробації.

Медіативні технології на сьогодні апробовані в багатьох сферах нашої життєдіяльності і визнані досить ефективними. Наразі медіація (англ. mediation – посередництво) активно розвивається в країнах Європи, США, Австралії, а також впроваджується на території країн пострадянського простору і є одним із найефективніших засобів альтернативного вирішення